

❖ An Lúibín ❖

27 Mí na Feabhra 2006

Línte tíre

The original Ordnance Survey maps of Ireland – marvels of detail and accuracy – are now available on the Internet. They (and the commentaries which originally accompanied them) throw a unique light on the landscapes of pre-Famine Ireland. They are a resource for the historian, the genealogist and the environmentalist, and for all those who simply want to know where the old people lived. See: www.irishhistoricmaps.ie.

Gach bliain bíonn sraith seimineár ar siúl ag Cúrsa an Léinn Éireannaigh, Ollscoil Mhelbourne, i dtaobh ábhair a bhaineann le hÉirinn nó leis na Gael-Astrálaigh. Thosaigh an tsraith go spleodrach ar 21 Feabhra le seimineár faoi chartlann nua dhigiteach Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann. Is é atá sa chartlann seo na sraitheanna de léarscáileanna 6" (1:10.560) a rinneadh idir na blianta 1837 agus 1842, idir chinn dhathaithe agus cinn gan dath. Tá siad áirithe ar na léarscáileanna is breátha agus is cruinne dá ndearnadh riamh.

De réir contaethe a rinneadh an tsuirbhéireacht, agus is féidir leat brabhsálaí simplí a úsáid chun léarscáil a chuardach de réir contaethe nó bailte fearainn. Is féidir leat an chartlann iomlán a fheiceáil agus teacht anuas chun mionamharc a fháil ar aon cuid di. Tig leat sleachta a chur i gcló nó go fiú cóip chrua a ordú ó Bhaile Átha Cliath.

Triúr feidhmeannach de chuid Shuirbhéireacht Ordanáis Éireann a bhí ann leis an tionscnamh a chur inár láthair: Geraldine Ruane, Richard Kirwan agus Malachy McVeigh. Eachtra i saol na ndaoine in áit áirithe: b'ín an sainmhíniú a rinne Richard Kirwan ar léarscáiliú na Suirbhéireacht Ordanáis. Ní dhearnadh a leithéid i dtír eile ar bith, ach dá ainneoin sin bhí moill ar scoláirí tairbhe as bhaint as na léarscáileanna iontacha seo; níor tuigeadh ar dtús cén t-eolas a d'fhéadfadh a fháil uathu, agus, rud eile de, ba dheacair teacht orthu.

Scéal eile anois é, mar a dúirt Kirwan: is fada an pobal féin faoi dhraíocht ag na léarscáileanna, agus anois tá siad á n-úsáid ag staraithe, ag gineolaithe agus ag lucht timpeallachta.

Léarscáileanna 6" a bhí ann ar dtús agus foilsíodh iad sa bhliain 1846; tháinig an dara sraith (léarscáileanna 25") amach idir na blianta 1890 agus 1913. Idir sin agus an bhliain 1985 bhí an tionscnamh in ísle brí, ach socraíodh sa bhliain úd gur chóir Éire a léarscáiliú arís leis na háiseanna ba dhéanaí, ar nós na satailítí.

Fáisceadh na chéad léarscáileanna ordanáis as moltaí choiste Spring-Rice i dTeach na bhFeisirí ag Westminster. Bhí Éire breac le modhanna difriúla cánach agus bhí gá le léiriú an-chruinn ar leagan amach na tíre chun córas cothrom aonchineálach a chur ar bun. Bhí baint ag an dara sraith le cúrsaí leasú talún, scéal a raibh tábhacht leis ag an am agus ré na dtiarnaí talún ag críochnú.

Níor tháinig na léarscáileanna ar an bhfód gan stair a bheith ar a gcúl: rinneadh léarscáil de Laois agus d'Uíbh Fhailí chomh fada siar le 1556, ceann eile de Chúige Mumhan sa bhliain 1587 agus ceann eile fós de Chúige Uladh sa bhliain 1609. Bhí baint acu seo le leathnú chumhacht na Coróine agus le cúrsaí plandála. Ní raibh siad thar a bheith cruinn, cé go meallfadh na léaráidí an tsúil anois. Tá *Down Survey* na bliana 1655 ar an gceann is mó cáil ón

17ú haois, léarscáil a rinne an Sasanach William Petty chomh cruinn is ab fhéidir a leithéid a dhéanamh ag an am, agus baint aici arís le cúrsaí stáit. Chríochnaigh an ré léarscáilithe seo le hobair mhíleata an Ghinearáil Vallancey, seandálaí agus saighdiúir, i ndeireadh an 18ú haois.

Tionscnamh nua-aimseartha ba ea an tsuibhéireacht ordanáis agus leanadh di ón mbliain 1824 go dtí an bhliain 1832. Timpeall 2,000 fear a fostaíodh chuige i rith na tréimhse sin. Ar dtús níor tugadh aird ach ar na bailte fearainn, ach ba ghearr gur léir go raibh gá le léiriú níos cruinne – páirceanna, bóithríní agus eile. Baineadh úsáid as an ngléasra ba nua, agus ceapadh áiseanna nuair ba ghá. Rinneadh barraí nua tomhais a bhí déanta de mhiotail mheasctha nach gcuirfeadh fuacht ná teas as a riocht iad, agus chum William Drummond ‘solas aoil’ i gcomhair marcanna tagartha geala a sháródh ceo agus báisteach na hÉireann. (Ba é seo an *limelight* ar baineadh feidhm as ina dhiaidh sin sna hamharclanna.)

In éineacht le déanamh na léarscáileanna bhí tionscnamh eile ar siúl: na *Meabhracháin* a scríobh an scoláire Seán Ó Donnabháin agus a leithéidí, ag cur síos ar logainmneacha agus ar nósanna na tíre. Ba é an Donnabhánach a chuir ar fáil an chuid is mó de ghnáthleaganacha Béarla logainmneacha na hÉireann, agus tugann na Meabhracháin úd léargas ar leith ar shaol na tíre roimh an nGorta. Is mór an áis do staraithe anois iad agus iad ag déanamh taighde ar shaol atá imithe.

Chuir Richard Kirwan síos freisin ar an mbealach ar cuireadh na léarscáileanna an-chruinne seo i gcló. B'éigean iad a ghrábháil go beacht, rud a rinneadh ar chloch chailce, ar chopar agus ar shinc ag amanna difriúla. Thaispeáin sé pictiúr de phíosa trom anásta cloiche agus línte míne casta léarscáile grábháilte air – rud nach mbeadh mí-oiriúnach do dhánlann ealaíne comhaimseartha anois. Ba é an copar ba mhó a úsáideadh chuige, cé nárbh fhurasta an tseanghrábháil a scrios dá mbeadh aon chuid den léarscáil le hathrú. Ansin tháinig an leictrealú, rud a lig duit uachtar an leatháin a ghlanadh agus a mhalairt d'íomhá a ghrábháil gan dua.

Chríochnaigh an seó le léiriú a rinne Malachy McVeigh ar oibriú an tsuímh. (Dúradh gur tháinig díomá an domhain air ag siúl na hÉireann dó nuair a chonaic sé an drochbhail a bhí ar an oiread sin de na chéad eagrán i leabharlann na tíre.) Ní le dlúthdhiosca a rinneadh an léiriú ach trí nasc díreach le hÉirinn, rud a chuir beagán moille ar an ngnó. Tá ábhar na léarscáileanna roinnte ar shlí a d'oirfeadh don staraí, do lucht gineolaíochta agus do lucht timpeallachta; más áil leat a fháil amach cá raibh na toibreacha agus na stáisiúin phóilíneachta, níl le déanamh agat ach cliceáil ar an bhfocal agus taispeánfar na háiteanna duit. Ba bhaolach go leanfadh an seisiún go maidin agus daoine ag iarraidh ar Mhalachy bailte fearainn a sinsear a thaispeáint dóibh, ach d'éirigh an tOllamh ina seasamh agus chuir deireadh séimh leis an ócáid.

Níl na radhairc saor in aisce, faraor; ach is féidir leat cuairt na hÉireann a thabhairt ar \$8.00 sa lá – deargmhargadh, mar a deir lucht an Ordanáis. Tá gach eolas eile le fáil ar tháillí agus eile ó: www.irishhistoricmaps.ie.

Lingua franca

It is a cliché that English-speakers are not inclined to learn other languages. The Australian and the Irish experience would bear that out. Yet in both countries there are immigrants and others who maintain at least the illusion of multilingualism.

De réir dhaonáireamh na bliana 2001, bhí 240 teanga á n-úsáid san Astráil; tá teanga nach Béarla í á labhairt ag 16% den phobal. Tá tábhacht ar leith le scór acu, agus ina measc sin tá Cantainis, Vítneamais, Cóiréis, Arabais, Hindis, Spáinnis, Gearmáinis, Gearmáinis agus Fraincis. Tacaíonn na cainteoirí sin le nuachtáin agus le cláracha raidió ina dteangacha féin, ach is í an chéad ghlúin (na hinimircigh) is mó a dhéanann é. Mar a d'admháil duine de

chuid an phobail Iodálaigh in nuachtán áitiúil, is dílse na daoine óga don saol na tíre ná do shaol an phobail: 'I nostri giovani non frequentano le feste popolari italiane, pochissimi leggono i giornali italiani ed ascoltano i programmi in lingua italiana...'. Ní rud annamh é, ar ndóigh, daoine a chloisteáil ag sleamhnú ó Bhéarla go Sínis nó go Gréigis nó go teanga eile agus ar ais, san oifig, ar an traein nó sa tsráid. Ach cuid den spíosra iad; ní hiad an béile féin.

I stát Victoria, áit dhúchais *An Lúibín*, tá 47 teanga ar fáil i mbliain dheireanach na meánscoile, cé go bhfuil cúig cinn acu tite ar lár toisc go bhfuil a laghad sin daltaí á ndéanamh. Ach is beag dalta a dhéanann teanga ar bith ach Béarla ag an leibhéal sin – ní dhéanann ach timpeall 13% acu aon teanga eachtrannach. Mar a deir an tOllamh Michael Clyne ó Ollscoil Melbourne, fear atá an-eolach ar na cúrsaí seo, tá scoileanna an stáit in ainm is a bheith ag múineadh teangacha go dtí bliain 10, ach go neamhoifigiúil ligeann cuid díobh do na daltaí éirí as i mbliain 8, rud a dhéanann mórán acu sin le teann neamhspeise. Cuireann an tOllamh an scéal seo i gcomórtas le scéal na Fionnlainne, áit a ndéanann gach dalta trí theanga ar a laghad.

Dream na haon teanga is ea formhór mór na nAstrálach; cuid iad den 380 milliún duine a bhfuil Béarla mar theanga dúchais acu, gan trácht ar bhilliún eile a bhfuil Béarla acu (smeadaráil di ar a laghad) mar an dara nó an tríú teanga.

Ní gá a rá go bhfuil na hÉireannaigh chomh haonteangach le Béarlóirí eile, agus baineann isad tairbhe as: is fada mic léinn ag dul ann chun an teanga a fhoghlaim. Is gearr ó bhí scéal ar *The Irish Times* i dtaobh comhlachta Éireannaigh i Shanghai a mhúineann teangacha le podchraoltóireacht, rud a ligeann duit closchomhaid agus físchomhaid a íoslódáil ón Idirlíon. *ChinesePod* atá ann anois (faigheann sé 12,000 cuairt sa lá ar a laghad), agus tá *SpanishPod* ar na bacáin; ach is é an Béarla a mheallfaidh an t-airgead, go háirithe sa tSín, cé nach bhfuil inti sin ach mionmhargadh faoi láthair. Is beag costas ata ag gabháil leis an ngnó, tá blas pearsanta ar an múinteoireacht agus is féidir leis an bhfoghlaiméoir imeacht leis de réir a choise. Sin mar atá ag na teangacha móra, ach tá Gaeilge ar fáil ar an dóigh sin freisin ó chomhlacht in Éirinn – mionmhargadh ceart. Idir an dá linn (agus d'ainneoin 'athbheochan' chomhaimseartha na Gaeilge) is cosúil go leanfaidh bunáite na nÉireannach orthu ag seachaint teangacha coimhthíocha.

Tá an tOllamh Clyne ar na daoine atá míshásta go maith le diúltú phobal na hAstráile, idir óg agus shean, leas a bhaint as na teangacha atá le fáil anseo agus as na háiseanna a bhaineann leo. Tá an ceart aige ar shlí, ach bheadh barúil agat gur saothar in aisce í an tseanmóireacht. Go fiú más mian le clann na n-inimirceach na seanteangacha a shaothrú is annamh a dhéanann clann a gclainne é; agus ní fiú le Béarlóirí bacadh le teanga an strainséara – nach bhfuil an strainséir féin ag foghlaim Béarla? Is fada an scéal amhlaidh, agus ní thiocfaidh athrú air lena linn. Más cás linn an t-aonteangachas, bímis buíoch den mhionlach bríomhar a theánn bealach eile – agus Gaeilgeoirí san áireamh.

An fáidh ag labhairt

The next generation of native Irish speakers may come from the cities, says a controversial researcher.

Is minic ráite é (ag *An Lúibín* agus in áiteanna eile) gur sna cathracha agus sna bailte móra atá fás i ndán don Ghaeilge in Éirinn seachas sa limistéar míchruinn sin a dtugtar an Ghaeltacht air. Sa bhliain 1990 bhain Reg Hindley, taighdeoir, geit as lucht na Gaeilge lena leabhar *The Death of the Irish Language*, agus é á rá go raibh an teanga ar an dé deiridh sna bólaí traidisiúnta. Díol spéise é mar sin an t-agallamh leis a bhí le léamh ar *Lá* (7/2/06). Bhí brón air fós faoi dhrochstaid na teanga sa Ghaeltacht, ach dúirt sé nach ar bhás na teanga a bheadh sé ag caint dá scríobhfadh sé leabhar nua i dtaobh an scéil: 'Go deimhin sílim go mbeinn ag caint ar an mbealach a bhfuil athfhás tagtha ar an nGaeilge sna ceantair uirbeacha'.

As na cathracha a d'fhéadfadh an chéad ghlúin eile de chainteoirí dúchais a theacht, dar leis, cé go raibh áthas air go raibh an Ghaeilge fós á labhairt i nGaeltachtaí beaga ar nós na Rinne i bPort Láirge, áit ar cheart don teanga a bheith báite i mBéarla faoin am seo.

Chríochnaigh Hindley le tuairim an-suimiúil. Ní rud é anois go dtoghann daoine Gaeilge de rogha ar Bhéarla. A mhalairt ar fad: má tá an dá theanga ar a dtoil acu baineann siad feidhm as cibé teanga a oireann don ócáid. I bhfocail eile, tá an scéal mórán mar a bheadh sé dá mairfeadh Gaeilge mar phríomhtheanga na tíre: bheadh Béarla ann mar mhalairt teanga agus (mar atá an scéal san Ollainn anois) bheadh sé le cloisteáil go coitianta.

Má tá an ceart aige i ngeall ar an gcéad ghlúin eile de chainteoirí dúchais (agus tá fianaise ann go bhfuil), b'fhéidir go mbeadh beagán acu le fáil i dtíortha eile i gceann cúpla glúin eile. Is féidir clann a thógáil le Gaeilge in áit ar bith, agus ná bíodh iontas orainn má dhéantar é san Astráil, i gCeanada nó sna Stáit. Dá fhorleithne a labhraítear an teanga is ea is fearr, beag beann ar theorainneacha stáit, agus leanfaidh saibhriú na litríochta é i measc rudaí eile.

Is cosúil, ar ndóigh, go bhfágfar miotas na Gaeltachta in áit na leathphingine dá bharr – miotas a d'fhág a lorg ar aigne Gaeilgeoirí sa bhaile agus i gcéin. Sa leabhar cuirtear síos ar an gcaoi ar samhlaíodh an Ghaeltacht mar limistéar ar leith, áit an dúchais neamhthruaillithe agus an bhochtanaís naofa (cé cur glacadh leis tar éis tamaill gur cheart a sáith de mhaoín an tsaoil a ligean isteach chun na ngamall). Samhail í a bhain le hidé-eolaíocht na hAthbheochana agus atá fite fuaite fós i gcúrsaí cultúir, polaitíochta agus creidimh, ach ní thiocfaidh sí slán ó atháitriú na teanga. Beidh ar Ghaeilgeoirí i dtíortha eile foinse na teanga a athshamhlú, agus ní ar na gleannta a bheidh a n-aghaidh.

Gealscoileanna

Are the gaelscoileanna in danger of becoming (as one journalist has suggested) lily-white enclaves?

Is gearr ó dúirt an t-iriseoir Gaeilge Alex Hijmans (fear a bhfuil teangacha go leor aige) gur bhaolach gur 'scoileanna bána' iad na gaelscoileanna feasta. Tuismitheoirí ón iasacht nach raibh scoth Béarla acu ní bheidís sásta a gclann a chur á múineadh trí Ghaeilge. (Fadhb den saghas céanna atá le fáil in Québec, más fíor.)

Dúirt príomhoide gaelscoile i Raghmallach, Baile Átha Cliath, gurbh fhéidir le páistí nach raibh neart Béarla acu Gaeilge a thabhairt leo sa scoil ó chúntóirí teanga agus ón bpobal i gcoitinne. D'éirigh go breá le roinnt mhaith páistí arbh inimircigh a dtuismitheoirí. Más maith an scéal é sin ní bhréagnaíonn sé a ndúirt Hijmans: bheadh drogall ar chuid de thuismitheoirí ón iasacht dul i muinín teanga nárbh fhéidir úsáid fhorleathan a bhaint aisti.

Dúirt príomhoide eile le *Lá* nach raibh fadhb ag baint le páistí gan Bhéarla a thosaíonn i rang na naíonán beag, ach go mbeadh leisce uirthi páiste ar bith a ligean isteach sna hardranganna murar tháinig siad ó ghaelscoil eile. Mar a dúirt *Lá*, áfach, níor chuir sí san áireamh go bhfuil cabhair ar fáil ón Roinn Oideachais do scoileanna le daltaí gan Bhéarla.

Dúirt uachtarán na heagraíochta *Gaelscoileanna* gurbh é an bealach ab fhearr chun an fhadhb a fhuascailt eolas a scaipeadh faoin bhfáilte a chuireann scoileanna lánGhaeilge roimh dhaltaí as gach cearn. I Sligeach (áit a bhfuil sé féin ag múineadh) tá fógraí curtha suas timpeall an bhaile faoi Ghaelscoil Chnoc na Ríthe agus iad i bPolainnis, i bhFraincis agus i nGearmáinis – fianaise go bhfuil an Eoraip ag teacht go hÉirinn. Ach as tíortha nach mbaineann leis an Eoraip do mhórán daoine in Éirinn anois, agus sin iad na daoine ba cheart a mhealladh freisin. Tar éis an tsaoil, mar a dúirt an t-uachtarán féin, múineann na gaelscoileanna Béarla.

Anoir

Workers from eastern Europe, unwelcome elsewhere, are doing the Irish economy a power of good.

3.8% de na postanna in Éirinn tá siad ag inimircigh ó Oirthear Eorpa, figiúr is ionann agus ¼ de bhorradh an gheilleagair. Is beag duine acu atá ar an dól. Is léir gur ar sochar don tír atá a leithéidí ag dul, agus is é an scéal céanna sa Bhreatain é. Faoi láthair tá reachtaíocht faoi bhráid pharlaimint an Aontais Eorpaigh ar cuspóir di an margadh a oscailt ar chaoi a d'fhágfadh an bhearna réidh roimh na hinimircigh úd. Níl rath á thuar di. D'ainneoin a bhfuil de shochar déanta ag na hinimircigh úd do gheilleagar na hÉireann agus na Breataine tá doicheadall oifigiúil rompu sa chuid is mó d'Iarthar Eorpa (féach alt san *Australian Financial Review*, 11-12/2/06).

Sa bhliain 2004 a ligeadh na seantíortha Cumannacha isteach san AE, agus bhí doicheadall rompu ó thús, polaiteoirí ag gríosú daoine i gcoinne na strainséirí, eagla ar oibríthe oilte go laghdódh na hinimircigh na rátaí pá, eagla ar lucht gnó go mbéarfadh fiontraihte anoir buntáiste orthu. Rith 12 as na 15 bhunbhall dlíthe chun na hinimircigh a chosc ar theacht ar lorg oibre. Dhiúltaigh Éire, an tSualainn agus an Bhreatain é sin a dhéanamh, rud a chorraigh a lán daoine sna tíortha sin agus eagla orthu go bhfágfaí bocht agus briste iad. Ach in Éirinn, mar shampla, b'fhearrde an geilleagar iad; bhí siad ag ceannach earraí agus ag spreagadh cúrsaí gnó.

Go fiú na dtíortha a bhí iarraidh na hinimircigh a bhacadh theip orthu iad a choinneáil amach, agus ba mhaith an rud gur theip, ar shlí; tá na mílte ag obair 'faoi thalamh' ann agus iad ag déanamh na hoibre nach bhfuil bunadh na háite sásta a dhéanamh. Ní hé sin le rá nach féidir iad a úsáid mar chrann crústa chun aird a tharraingt ó neamhinniúlacht na bpolaiteoirí i gcúrsaí geilleagair. Sin scéal eile; idir an dá linn tá Éire, ar a laghad, ag baint brabúis as an dream anoir – agus b'fhéidir go mbeadh Gaeilge ag a gclann.

Ó na sinsir

The Aborigines of Victoria suffered devastating cultural loss in the 19th century. But not everything was forfeited: five languages are now being brought back to life.

Teangacha iad a bhí á labhairt in oirdheisceart na hAstráile, réigiún méith a raibh cuid mhaith de faoi choillte. Bhí uisce flúirseach go leor, murab ionann is fásaigh an iarthair, agus sa gheimhreadh rachadh an fuacht go smior ionat - chaitheadh na daoine fallaingí fada dá bharr. Bhí na teangacha casta agus iad in ann na an gnéanna ba lú den timpeallacht agus den dúchas a chur in iúl go beacht. Go luath sa 19ú haois tháinig galracha marfacha na ndaoine bána aduaidh ó New South Wales; ansin tháinig na daoine bána féin, feirmeoirí, grásaerí, mianadóirí, tógálaithe. An chuid den chéad chine a tháinig slán ón ngalar agus ón troid bailíodh le chéile iad i limistéir chaomhnaithe; faoin am a raibh cead a gcos acu bhí formhór na dteangacha cailte.

Níor dhearmad na daoine úd gur dhream ar leith iad, agus baint ar leith acu leis an tír. B'fhéidir go bhféadfaidís cuid den bhris a thabhairt isteach, cuid de na teangacha a chur á labhairt arís. Tá sin á dhéanamh anois. Ceithre theanga atá i gceist – Daungwurrung (teanga ón áit a bhfuil Melbourne anois), Ganai (teanga ó oirdheisceart an stáit), Wathaurong (ón gcósta theas), Dhudhuroa agus WayWurru (ón tuaisceart) agus Dja Dja Wurrung (ó na hardáin i lár Victoria).

Ní gan dua a athshealbhaítear teangacha den saghas seo. Caithfear oifigeach pobail nó dhó a cheapadh chuige agus b'fhéidir nach mbeidís ag obair air ach go páirtaimseartha; uaireanta éiríonn siad as agus caithfear duine eile a thabhairt isteach. Caithfear maoiniú a fháil agus déileáil leis an bpáipéarachas. Is mór an cúnadh teangeolaí gairmiúil a fháil ar conradh chun cuidiú le bailiú, le heagrú agus le míniú an ábhair. Ansin is féidir leat dul i mbun oibre.

Diantaighde atá ag teastáil chun teanga a chur le chéile arís. Tá an t-ábhar scaipthe agus ní mór lear foinsí a scagadh go mion ar lorg focal, frásaí, ainmneacha agus eile. Má tá an t-ádh leat beidh liosta focal ann – ábhar a bhailigh duine éigin céad bliain ó shin nó níos mó. Is féidir eolas a thóraíocht ina lán áiteanna – Leabharlann Stáit Victoria, Oifig na dTaifead Poiblí, Cumann Ríoga na Staire, cumainn áitiúla staire agus leabharlanna i stáit eile, gan trácht ar an eolas a d'fhéadfaí a bhailiú ó bhunadh na háite agus ó thaighdeoirí áitiúla. Is iontach go deo an méid is féidir a fháil ar an mbealach seo: deir an grúpa Wathaurong gurbh fhéidir leo focail a athshealbhú go lá an tsligín agus an oiread sin ábhair nua á fháil acu. Is tábhachtach an rud é foclóir cruinn a chur le chéile. Mar a deir oifigeach teanga de chuid phobal Jaara i lár Victoria: 'Rinne mé na focail a chur i gcomórtas le focail na dtreibheanna a bhí ina gcónaí in aice le tír phobal Jaara lenár bhfoclóir féin a dheimhniú agus fáil réidh leis an ábhar nach mbaineann leis'.

Maidir le cuspóirí na hoibre, níl aon amhras ná go dtugann aidhmeanna phobal Kurnai léargas éigin ar chuspóirí gach grúpa a théann i gceann na hoibre seo: an teanga a léiriú agus a thaifeadadh, an teanga a mhúineadh do dhaltaí meánscoile agus do bhaill den phobal, acmhainní a sholáthar do mhúinteoirí agus d'oibrithe cultúrtha, cláracha teanga a mheasúnú agus a bheith páirteach i gcomhdhálacha teanga.

Ní mór an t-ábhar a eagrú agus a chaomhnú, agus is é an ríomhaire an uirlis is fearr chuige - baineann an grúpa Dhudhuroa/WayWurru feidhm as *Microsoft Access* leis an ábhar a roinnt mar a leanas: Bundúchasaigh, lonnaitheoirí agus taighdeoirí, teorainneacha, bealaí agus treibheanna, sléachtaí agus cathanna, limistéir chaomhnaithe, láithreáin, lámhdhéantúsáin agus ábhar meastha. Tá an grúpa Daungwurrung ag ullmhú leabhar dátheangach a mbeidh eolas ann ar an timpeallacht, ar ainmhithe agus ar phlandaí, uirlisí, scéalta na cruthaíochta, logainmneacha agus ainmneacha aibhneacha. Is léir ón méid seo, dála an scéil, cá mhéad de shaol cailte is féidir a thabhairt chun solais arís.

Ní nach ionadh, cuirtear treise ar mhúineadh na dteangacha sna scoileanna agus sna naiscoileanna. Tá Ganai á múineadh cheana i scoil in oirdheisceart an stáit mar chuid den chlár scoile LOTE (*languages other than English*). Lasmuigh de sin, tá an-mhuinín á cur i ndlúthdhioscaí agus in ábhar ríomhaireachta chun an scéal a scaipeadh agus aird an aosa óig a tharraingt.

Ní féidir fós a rá cén rath a bheidh ar an tionscnamh seo i gcoitinne. Ní féidir iomlán aon teanga a thabhairt ar ais; b'fhéidir gurbh éigean focail nua a chumadh nó iad a fháil ó theangacha eile agus bearnaí sa ghramadach a líonadh trí thuairimíocht oilte. Tá cosúlacht ghinearálta idir teangacha Bundúchasaacha ar fud na tíre i gcúrsaí fuaimnithe, ach tá na difríochtaí ann freisin; agus ní mór litriú éifeachtach a bheartú do gach teanga.

Is é an bealach is fearr chun teanga a chur á labhairt ag an aos óg feidhm a bhaint as an tumoideachas nó í a labhairt i gónaí sa bhaile. Chun é sin a dhéanamh, áfach, caithfidh roinnt éigin daoine máistreacht a fháil ar an teanga - i ranganna, le cúnamh na ngnátháiseanna, agus trí bheith ag caint eatarthu féin (nó leo féin!). Tá daoine san Astráil a d'fhoghlaim Gaeilge go paiteanta ar an dóigh sin. Is minic nach dtuigeann daoine cé chomh deacair is atá sé máistreacht a fháil ar theanga, go háirithe más ceann í atá an-difriúil leis an gceann atá agat ó dhúchas. Ach fonn a dhéanas fiach, agus go fiú mura n-éiríonn ach le scata beag i ngach pobal a dteanga féin a dhéanamh beo arís is gaisce é sin ann féin. Tá bris éigin tugtha isteach; tá an drochstair cealaithe. (Tá breis eolais le fáil ó: www.vaclang.org.au.)

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil cuir teachtaireacht dá réir chun: colger@melbpc.org.au.

Colin Ryan